

методологія, теорія і практика. 2023. № 1(105). С. 102–112. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-105-1-102-112>

4. Митькевич О. Соціальна робота з людьми похилого віку в умовах воєнного стану. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2024. Вип. 78. С. 51–56. DOI: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2024-78-51-56>

5. Николаєва В. І., Малярчук Н. Г. Упровадження реформи деінституціалізації соціального обслуговування людей літнього віку в Україні: виклики сьогодення. Ввічливість. Humanitas. 2024. № 1. С. 68–73. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.10>

Галина Олійник,
доцент кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Наталія Фіголь,
доцент кафедри педагогіки, психології
і соціальної роботи
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка
м. Кременець, Україна

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ У СІМ'Ї

У статті розкрито сутність поняття «насильства». Здійснено аналіз проблеми насильства над дітьми у сім'ї як складного соціального явища. Виокремлено найбільш ефективні засоби профілактики. Досліджено, що соціальна робота з попередження насильства щодо дітей реалізується на трьох рівнях.

Ключові слова: соціальна робота, насильство над дітьми, сім'я, профілактика, соціальні послуги, соціальний супровід.

Постановка проблеми. Міжнародною спільнотою насильство розглядається як один із ключових факторів, що сприяє формуванню залежного становища особи, завдає суттєвої моральної шкоди суспільству

та ускладнює подолання соціальної нерівності, а також реалізацію і захист прав людини.

Проблематика домашнього насильства залишається надзвичайно актуальною в сучасних соціальних умовах і перебуває у фокусі наукової уваги дослідників, науковців, громадських діячів та спеціалізованих організацій, зокрема в аспекті насильства щодо дітей у сімейному середовищі. Її суспільна небезпека полягає в тому, що прояви агресії та жорстокого поводження в межах сім'ї не лише порушують стабільність внутрішньосімейних відносин і руйнують гармонійні та довірливі взаємини між членами сім'ї, але й можуть виступати одним із чинників, що опосередковано впливають на зростання рівня злочинності в суспільстві загалом [1, с. 10].

Наслідки зазначених дій характеризуються суттєвим негативним впливом, оскільки мають деструктивний характер щодо психічного стану, фізичного здоров'я та загального розвитку дитини. Вони також зумовлюють формування страхів, зниження рівня самооцінки та самоповаги, а також сприяють виникненню почуття меншовартості та інших психологічних порушень.

У зв'язку з цим професійна діяльність соціальних працівників, соціальних педагогів, практичних психологів і класних керівників має бути спрямована на систематичне впровадження профілактичних заходів щодо насильницької поведінки, виявлення чинників жорстокого ставлення батьків до дітей, а також розроблення й реалізацію ефективних стратегій його подолання та запобігання.

Слід зазначити, що на сучасному етапі сформовано достатньо розвинену теоретичну базу для комплексного дослідження феномену насильства та його окремих аспектів. Питання соціально-педагогічної роботи з різними типами сімей, у тому числі з тими, де фіксуються прояви насильства, частково розглянуті у дослідженнях В. Гончарова, Т. Журавель, Н. Заверико, І. Зверєвої, А. Капської, В. Петровича, В. Ролінського, І. Трубавіної, Н. Щербак.

Метою статті є аналіз сутності та основних напрямів соціальної роботи з профілактики насильства над дітьми у сім'ї, а також визначення перспектив її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи насильство як соціальний феномен, доцільно підкреслити, що воно є не лише правовою, а й значною мірою психологічною та соціокультурною проблемою. Різні аспекти насильницької поведінки індивіда виступають об'єктом міждисциплінарного аналізу в межах філософії, психології,

соціології, кримінології, педагогіки та медичних наук. У загальноприйнятому розумінні насильство інтерпретується як протиправне застосування сили, тобто примусовий вплив на особу, що здійснюється всупереч її волевиявленню.

Відповідно до положень Великого енциклопедичного юридичного словника, насильство трактується як умисний фізичний або психічний вплив однієї особи на іншу, здійснюваний всупереч її волі, що зумовлює заподіяння фізичної, моральної чи майнової шкоди або містить загрозу її спричинення з протиправною метою. Такий вплив реалізується через вчинення суб'єктом відповідних умисних діянь, які можуть проявлятися як у формі дії, так і бездіяльності [2, с. 501].

Узагальнення змісту поняття «насильство» дає підстави трактувати його як сукупність умисних дій фізичного, сексуального, психологічного чи економічного характеру, що здійснюються одним членом сім'ї щодо іншого та зумовлюють порушення конституційних прав і свобод особи, а також заподіяння моральної шкоди й шкоди її фізичному чи психічному здоров'ю.

Проблема насильства в сім'ї є однією з найактуальніших соціальних викликів сучасного українського суспільства, оскільки її сутність полягає у систематичному порушенні прав людини та прав членів сім'ї в межах сімейних відносин.

Сім'я як базовий соціальний інститут покликана виконувати функцію первинного середовища формування демократичних цінностей, забезпечуючи безпеку, емоційну стабільність, підтримку життєдіяльності та ефективну міжособистісну взаємодію між її членами, що є можливим лише за умови відсутності будь-яких форм насильницької поведінки.

До пріоритетних напрямів профілактичної діяльності відносять забезпечення доступу до консультативної допомоги, а також функціонування спеціалізованих соціальних служб підтримки.

Сучасна система профілактичних заходів базується на дотриманні принципів безперервності та тривалості, системності й послідовності, адресної спрямованості, своєчасного реагування, доступності соціальних послуг, інтеграції профілактичної роботи в освітньо-виховний процес та її комплексного характеру.

Система соціально-педагогічної профілактики насильства щодо дітей являє собою структуровану сукупність взаємопов'язаних і скоординованих дій соціальних працівників та інших фахівців, що охоплює комплекс заходів первинного, вторинного та третинного рівнів профілактики.

Первинна профілактика передбачає запобігання виникненню насильства шляхом підвищення рівня поінформованості населення та формування засад відповідального батьківства.

Вторинна профілактика спрямована на роботу з сім'ями групи ризику, своєчасне виявлення випадків насильства та надання необхідної соціальної підтримки.

Третинна профілактика орієнтована на мінімізацію та подолання наслідків насильства, зокрема шляхом здійснення реабілітаційних заходів і забезпечення соціальної адаптації дітей [4].

Ефективна реалізація профілактичних заходів неможлива без залучення широкого кола соціальних інституцій, зокрема центрів соціальних служб, закладів освіти, правоохоронних органів та громадських організацій. Важливе значення має забезпечення міжвідомчої взаємодії та належної координації діяльності всіх суб'єктів соціальної роботи [3]

Висновок. Отже, насильство щодо дітей та нехтування їхніми інтересами можуть набувати різних форм, однак їх наслідки мають сталий деструктивний характер і проявляються у порушенні фізичного та психічного здоров'я, уповільненні розвитку та ускладненні соціалізації дитини, а в окремих випадках становлять загрозу життю.

Проблема насильства щодо дітей є значущою соціальною проблемою, що потребує подальшого комплексного наукового вивчення та вдосконалення профілактичних механізмів. На сучасному етапі вона перейшла з приватної сфери у площину державного регулювання, що зумовило прийняття відповідних нормативно-правових актів. Водночас система захисту прав дітей залишається недостатньо ефективною та потребує подальшого вдосконалення. Ключове значення у протидії цьому явищу має профілактична діяльність, що передбачає поглиблене дослідження причин жорстокого поводження з дітьми та розробку ефективних заходів його запобігання.

Список використаних джерел

1. Бондаровська В. Що ми можемо зробити, щоб запобігти домашньому насильству. Київ, 1999. 60 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007.
3. Литвиненко А. Г. Соціальна робота з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах. Київ : Науковий світ, 2024. 210 с.
4. Савіна М. А. Соціальна профілактика домашнього насильства над дітьми. *Вісник соціальної роботи*. 2025. № 1. С. 67–73.